

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Тема:

Ефективність функціонування суб'єкта підприємницької діяльності

*Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
Освітня програма 6.076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»*

Завідувач кафедри: _____/Карінцева О.І./

Керівник роботи: _____/Дериколенко О.М./

Виконавець: _____/Родіна О.О./
П.І.Б.

Група: _____ ПЕЗ-71С
шифр

Суми 2021

Зміст

ВСТУП	4
Розділ 1 Наукові підходи до визначення економічної ефективності агровиробництва	6
1.1 Теоретичні основи визначення економічної ефективності виробництва	6
1.2. Дослідження методичних підходів до оцінки економічної ефективності	8
РОЗДІЛ 2 Діагностика ефективності діяльності ТОВ «Покошицьке»	18
2.1 Економічно-організаційна характеристика підприємства ТОВ «Покошицьке».....	18
2.2. Дослідження економічної ефективності виробництва продукції СГ ТОВ «Покошицьке».....	19
3 Підвищення ефективності агровиробництва	34
3.1. Напрями підвищення ефективності агровиробництва	34
3.2. Рекомендації щодо інтенсифікації агровиробництва	35
Висновки	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	42

Реферат

Кваліфікаційна робота містить 39 стор ; 3 розділи ; 5 рисунків; 10 таблиць; 20 формул; список використаної літератури із 63 джерел.

Метою даної роботи є економічний аналіз ефективності діяльності ТОВ «Покошицьке».

Об'єкт дослідження – фінансово-економічні відносини в які вступає суб'єкта підприємницької діяльності при виробництві своєї продукції.

Предмет діяльності – показники діяльності ТОВ «Покошицьке».

Метод дослідження – аналіз, порівняння, графічний метод подання даних и матеріалів.

В першому розділі роботи «Наукові підходи до визначення економічної ефективності агровиробництва» проаналізовано теоретичні основи визначення економічної ефективності виробництва, та досліджено методичні підходи до оцінки економічної ефективності.

В другому розділі «Діагностика ефективності діяльності ТОВ «Покошицьке»» досліджено показники економічної ефективності виробництва продукції СГ ТОВ «Покошицьке».

В третьому розділі «Підвищення ефективності агровиробництва» виокремлено напрями підвищення ефективності агровиробництва та наведено практичні рекомендації стосовного об'єкта дослідження.

Ключові слова: аналіз, агровиробництво, прибуток, рентабельність, показники ефективності, фінансовий стан, економічні результати.

ВСТУП

Актуальність теми. Для України нарощування виробництва сільськогосподарської продукції має стратегічне значення для підйому національної економіки тому, що при успішному його розвитку створюються умови для подолання кризового стану галузі. Однак сільськогосподарське виробництво як вид бізнесу й надалі відзначається нестабільністю та ризикованістю, не гарантує швидких і достатньо великих прибутків.

Пошук можливостей підвищення економічної ефективності сільськогосподарських підприємств є необхідною умовою їх виживання в реаліях ринкової економіки, інтеграції України у світову економічну систему. Усе це обумовлює актуальність теми даної роботи.

Проблеми економічної ефективності сільськогосподарських підприємств досліджуються в різних аспектах у наукових працях В.Г. Андрійчука, П.С. Березівського, В.Г. Галанця, М.Я. Дем'яненка, І.Г. Кириленка, С.І. Кручка, М.Й. Маліка, С.М. Онисько, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука, В.П. Ситника, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина та інших вітчизняних вчених.

Водночас складність і багатогранність питань, пов'язаних з оцінкою економічної ефективності підприємств аграрного сектора, вивченням впливу чинників на ефективність їх діяльності, удосконаленням механізму господарювання, зумовлює необхідність їх подальшого дослідження.

Таким чином, проблема ефективності функціонування агровиробництва є актуальною, від рішення неї залежить продовольча безпека країни.

Об'єктом дослідження є показники діяльності аграрного підприємства ТОВ «Покошицьке».

Предмет дослідження є аналіз економічної ефективності виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції підприємства ТОВ «Покошицьке».

Мета і завдання. Метою роботи є дослідження засад економічної

ефективності агровиробництва.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначенні такі завдання:

- дослідити наукові підходи визначення економічної ефективності агровиробництва;
- провести діагностику діяльності ТОВ «Покошицьке»;
- розробити шляхи підвищення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.

Для вирішення даної проблеми були використані такі методи: статистичний, порівняльний, метод аналізу.

Вихідною інформацією для здійснення дослідження є річна звітність господарства, бухгалтерська та статистична звітності підприємства ТОВ «Покошицьке».

Розділ 1 Наукові підходи до визначення економічної ефективності агровиробництва

1.1 Теоретичні основи визначення економічної ефективності

виробництва

У сучасних економічних умовах Україна інтегрує в глобальні економічні процеси та намагається конкурувати в різних галузях економіки. При цьому треба враховувати той факт, що для вітчизняної економіки притаманні певні проблеми, які обумовлені переходом до індустрій «3.0» та «4.0». [66, 70, 72, 74, 75]. Через посилену боротьбу у міжнародних ринкових відносинах виникає необхідність постійно підвищувати ефективність функціонування суб'єктів господарської діяльності [64, 67, 71, 73, 76].

Методологічні підходи щодо визначення економічної ефективності формувалися протягом усієї історії розвитку економічної науки. Так, засновник класичної політекономії У. Петті під показником ефективності розумів величину річного доходу країни, яка дорівнює його витратам. До складу джерел річного доходу він відносив землю і працю, а витратами визнавав ренту і заробітну плату [30].

Фізіократи як показник ефективності виробництва розглядали величину чистого продукту. Під останньою вони розуміли приріст речовини в процесі сільськогосподарського виробництва, оскільки тільки в цій галузі, на їх думку, може бути одержаний продукт, який перевищує витрати капіталу. Представник цього напрямку економічної думки Ф. Кене відзначав, що «... продукт, одержаний у результаті використання землі, не є ще сам по собі доходом нації. Він повинен мати продажну ціну, яка перевищує розмір витрат з обробітку землі. Тільки ця різниця між ціною і витратами становить дохід, або чистий продукт» [14].

Згодом А. Сміт – один із найвідоміших представників класичної політекономії – розділив поняття валового і чистого доходу. Він підкреслював: «... валовий дохід усіх жителів країни складається з усього

річного продукту їх землі і праці; їх чистий дохід становить те, що залишається в їх розпорядженні за вирахуванням витрат на відновлення, по-перше, їх основного, а по-друге, їх обігового капіталу» [43] .

На думку Д. Рікардо – іншого представника класичної буржуазної політекономії – ефективність використання капіталу полягає в тому, щоб за умови мінімуму його авансованих розмірів виробити максимум чистого доходу. Поряд з цим Д. Рікардо відзначав важливість величини валового продукту: «... здатність нації утримувати населення та надавати роботу працівникам, – писав він, – залежить завжди від валового продукту нації, а не від її чистого продукту ... « [35].

А. Маршалл – засновник сучасної кембриджської школи політекономії, в основу оцінки ефективності поклав теорію граничної продуктивності факторів виробництва. Він зауважував: «... у дійсності кожен підприємець постійно прагне – в міру своєї енергійності і здібностей – отримати уявлення про відносну ефективність кожного фактора виробництва, який він використовує, а також інших факторів, якими можна було б замінити деякі з вже використовуваних» [25].

К. Маркс – основоположник трудової теорії вартості – відрізняв ефективність усього суспільного і індивідуального капіталу, вважаючи, що остання може бути представлена тільки нормою прибутку, тобто відношенням його розміру до авансованого капіталу [24].

Поняття про показники ефективності соціалістичної економіки викладені в роботах академіків С.С. Сергєєва, Т.С. Хачатурова та ін. [40; 47]. Продовжуючи висвітлення цієї проблематики, В.Г. Андрійчук підкреслює, що у вітчизняній науковій літературі до 1990-х років значна увага приділялась обґрунтуванню показників ефективності суспільного виробництва (макрорівень) і дещо менше – показникам на рівні підприємств. Через ідеологічне несприйняття ринкових умов господарювання спостерігалось надмірне захоплення економістів конструюванням надуманих (штучних) показників ефективності [4]. Особливо це стосувалося розробок

інтегрованих показників ефективності, які лише віддалено характеризували справжнє економічне становище.

Так, Г. Мамедов для отримання узагальнюючого показника ефективності виробництва рекомендує сумувати часткові показники, а потім ділити отриману суму на їх кількість [23]. На нашу думку, така методика не може отримати позитивні відгуки, адже всі показники ролі в процесі виробництва не можуть визнаватися рівнозначними.

М. Лишанський пропонує визначити інтегрований показник шляхом сумування (або вирахування) таких часткових показників, як процент зростання валової продукції, процент збільшення (чи зменшення) сільськогосподарських угідь, зміна суми грошової вартості основних фондів, оплати праці та рентабельності виробництва [21]. Як бачимо, вчений пропонує об'єднати в цьому показнику зміни величин факторів і результатів виробництва, що, звичайно, є неприпустимим.

1.2. Дослідження методичних підходів до оцінки економічної ефективності

У сучасній економічній науці стосовно показників економічної ефективності є різноманітні погляди. Так, переважна більшість вчених схиляється до думки, що за умови оцінки ефективності необхідно використовувати систему економічних показників. Зазначені погляди поділяють і С.П. Азізов, П.Т. Саблук і П.К. Канінський. Вони твердо переконані, що саме система буде характеризувати в комплексі ефективність використання землі, худоби, праці, засобів виробництва, відображати нові умови господарювання та сприяти регулюванню процесу ефективності [2].

Ми підтримуємо думку А.О. Погорілого, який пропонує систему

показників економічної ефективності виробництва поділити на дві групи: показники, що відображають ефективність використання факторів виробництва (землі, трудових ресурсів, основних і обігових коштів); показники, що характеризують результати виробництва, а також співвідношення між продукцією і виробничими ресурсами [31].

При цьому цілком слушним вважаємо зауваження І.Н. Мушеника, який підкреслює, що методологічний підхід до оцінки є не зовсім коректним [26]. Так, наприклад, показник фондівдачі показує, що до одного фактора (основні засоби) відноситься вся продукція, виробництво якої обумовлене сукупністю факторів. А тому такий підхід є не завжди виправданим.

На думку В.Г. Андрійчука, для оцінки економічної ефективності виробництва варто використовувати таку систему показників: показники продуктивності та рентабельності виробничих ресурсів (застосовуваних і виробничо спожитих), показники рентабельності продажу та показники ефективності за методом DEA [6].

У свою чергу, В.В. Силкін пропонує всі показники економічної ефективності виробництва згрупувати за видами ресурсів (трудові, матеріальні і фінансові). Так, до показників, які стосуються трудових ресурсів, науковець відносить рівень кваліфікації персоналу, продуктивність праці і т. ін.; ефективність матеріальних ресурсів, на його думку, характеризує собівартість продукції, фондівдача, оборотність обігових коштів тощо; третя група показників пов'язана з фінансовими ресурсами та охоплює показники прибутковості, своєчасності проведення розрахунків і відвантаження продукції [41]. На наш погляд, такий підхід є досить обґрунтованим.

Заслуговує схвальних відгуків і система показників економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, яку пропонує С.П. Азізов. На його думку, вона повинна мати такий вигляд: виробництво валової продукції (ВП), розмір валового доходу (ВД), чистого доходу (ЧД), прибутку (П) на 1 га сільськогосподарських угідь, 1 середньорічного працівника, 1

людино-годину, 1 грн основних виробничих фондів (ОВФ) і обігових коштів; розмір поточних витрат виробництва на 1 грн. ВП; рівень рентабельності і норма прибутку сільськогосподарського виробництва [2].

В.В. Прядко визначає таку систему показників: загальна рентабельність виробництва; рентабельність продукції; загальна витратоємність виробництва; відносна економія: матеріальних витрат, основних виробничих фондів і фонду оплати праці [34].

М.М. Караман вважає, що, вивчаючи економічну ефективність виробництва будь-якої сільськогосподарської продукції частіше за все використовують групу з шести показників: урожайність культур (продуктивність тварин), продуктивність праці або трудомісткість продукції, собівартість 1 ц, прибуток на 1 ц і 1 га, рівень рентабельності та норма прибутку [14].

Вагомим недоліком останнього підходу вважаємо наявність урожайності в запропонованій системі показників. Адже цей показник належить до характеристики технологічної ефективності.

На основі розглянутих наукових поглядів, нами була розроблена своя система показників економічної ефективності виробництва, подана на рисунку 2.1, яка, звичайно, враховує всі зазначені підходи.

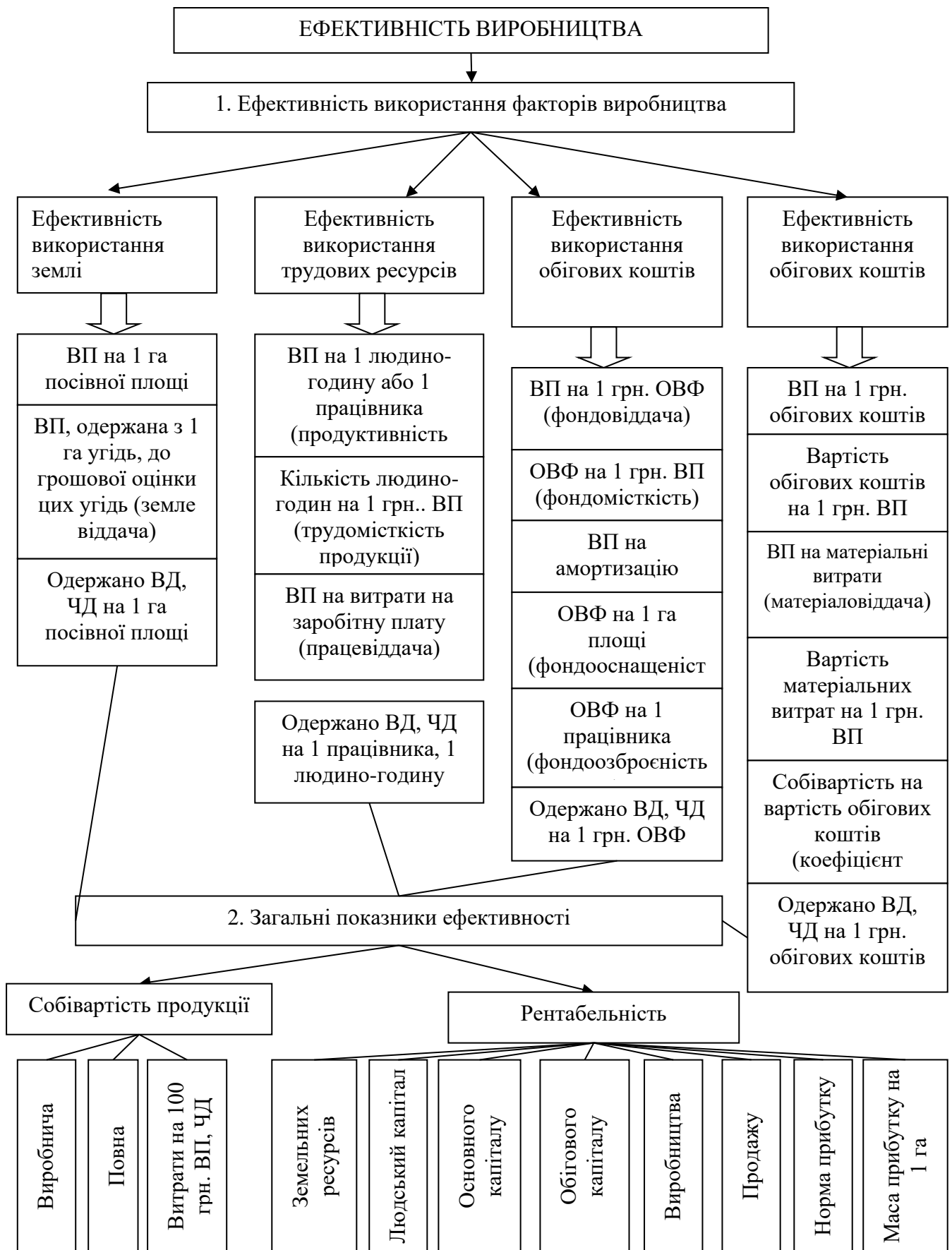

Рис. 1.1 – Система показників ефективності виробництва

Беручи до уваги той факт, що кожен із зазначених показників не характеризує ефективність у цілому, та зважаючи на сучасні напрацювання деяких науковців у сфері розробки єдиного, узагальнюючого показника економічної ефективності виробництва, слід достатню увагу приділити його оцінці.

Так, А.П. Шваб пропонує для оцінки ефективності використовувати інтегральний показник, який відображає досягнутий стан виробництва за наявних природних і соціальних умов. Для його розрахунку науковець застосовує метод рангової стандартизації, що допомагає подолати непорівнянність величин, які використовуються. Оптимальним значенням показника є «1». Чим ближче інтегральний показник до одиниці, тим вищою є ефективність виробництва [52].

Серед вітчизняних вчених панує думка про використання рентабельності як узагальнюючий показник. Проте в сучасній практиці застосовується безліч показників рентабельності, які з різних позицій характеризують прибутковість виробництва. На думку багатьох вчених-економістів, найбільш універсальними з них є рентабельність продукції та рентабельність виробництва (норма прибутку) [45, 64, 65, 68, 69].

Досить цікавим є погляд В.В. Тарасової, яка під узагальнюючим індикатором ефективності аграрного виробництва бачить показник ресурсоемності. Так, на її думку, для оцінки ступеня ефективності виробництва необхідно зіставити досягнутий рівень ресурсомісткості з нормативним рівнем для цих умов виробництва. Нормативний рівень ресурсомісткості являє собою той мінімальний розмір ресурсів, що повинен функціонувати в процесі виробництва (за певних умов) для одержання одиниці продукту.

Тому саме він і має бути мірилом раціональності використання виробничих ресурсів та індикатором ефективності, вигідності всього процесу виробництва [46].

Не позбавлена змісту також методика індексного оцінювання

ефективності сільськогосподарського виробництва, автором якої є В.В. Попова. Ця методика базується на оцінці інтегрального індексу використання виробничих факторів – праці і капіталу.

При цьому ефективність праці визначається співвідношенням її продуктивності (вартість продукції, вироблена одним працівником) і зарплато-місткості (частка оплати праці на гривню виробленої продукції), а ефективність капіталу – оцінюється показником фондівдачі [33].

Останнім часом ряд науковців намагається пристосувати до вітчизняної економічної практики західні методики розрахунку ефективності виробництва. Свідченням цього є вже раніше згадуваний метод DEA (Data envelopment analysis – «аналіз оболонки даних») та досить поширений за кордоном «метод збалансованої системи показників» [6; 1].

Таким чином, проведені дослідження дає підстави стверджувати, що в економічній науці немає одностайності з приводу методології визначення економічної ефективності (має бути система показників чи узагальнюючий показник ефективності). У контексті розгляду цього питання вважаємо слушним положення В.Й. Шияна. На думку вченого, наявність узагальненого показника не виключає можливостей використання системи показників ефективності [53].

У процесі дослідження нами були розглянуті сучасні підходи щодо визначення економічної ефективності. Результати роботи свідчать, що більшість науковців відстоює думку стосовно неможливості застосування єдиного, узагальнюючого показника за умови визначення економічної ефективності виробництва. Ми також схилиємося до думки, що один показник не в змозі всебічно оцінити ефективність. Тому необхідно застосовувати їх систему, в якій кожен показник аналізує той чи інший аспект виробництва, має конкретну аналітичну мету та є простим в обчисленні. Проаналізувавши літературні джерела, можна надати певну систему оцінки, що враховує різні чинники.

Послідовність та змістовність даної оцінки запропонована на табл. 1.1.

Таблиця 1.1 - Система показників ефективності агровиробництва:

Показник	Формула	Пояснення
1. Вартість валової продукції (грн.) на 1 га сільськогосподарських угідь	$ВП_{1га} = \frac{ВП}{S_{сгу}}$	$ВП_{1га}$ - вартість валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь, т. грн; ВП – вартість валової продукції, всього, тис. грн.; $S_{сгу}$ - площа сільськогосподарських угідь, га.
2. Вартість валової продукції на середньорічного працівника	$ВП_{срн} = \frac{ВП}{\sum СРП}$	$ВП_{срн}$ - вартість валової продукції на 1 середньорічного працівника, тис. грн; ВП – вартість валової продукції, всього, тис. грн.; $\sum СРП$ - чисельність середньорічних працівників, чол.
3. Вартість валової продукції на 1 люд. – год.	$ВП_{1люд.-год.} = \frac{ВП}{\sum люд.-год}$	$ВП_{1люд.-год.}$ – вартість валової продукції на 1 люд. год. ; ВП – вартість валової продукції, всього, тис. грн.; $\sum люд.год.$ - сума люд. год.
4. Вартість валової продукції на 100 грн. виробничих витрат	$ВП_{100грн.вир.витр.} = \frac{ВП}{\sum вироб.витрат} \times 100$	$ВП_{100грн.вир.витр.}$ - вартість валової продукції на 100 грн. виробничих витрат; ВП – вартість валової продукції, всього, тис. грн.; $\sum вир.витр.$ - сума виробничих витрат
5. Вартість валової продукції на 1000 грн. основних виробничих фондів і оборотних засобів	$ВП_{1000грн.ОВФіОб.з} = \frac{ВП}{ОВФ + Об.з} \times 1000$	$ВП_{1000грн.ОВФіОб.з}$ - вартість валової продукції на 1000 грн. основних виробничих фондів і оборотних засобів; ВП – вартість валової продукції, всього, тис. грн.; $ОВФ + Об.з$ - вартість основних виробничих фондів і оборотних засобів
6. Розмір валового доходу на 1 га сільськогосподарських угідь	$ВД_{1га\ сгу} = \frac{ВД}{S_{сгу}}$	$ВД_{1га\ сгу}$ – розмір валового доходу на 1 га сільськогосподарських угідь; ВД – розмір валового доходу, всього;

		$S_{сгу}$ – площа сільськогосподарських угідь, га.
7. Розмір валового доходу на 1 середньорічного працівника	$ВД_{срп} = \frac{ВД}{\sum СРП}$	$ВД_{срп}$ – розмір валового доходу на 1 середньорічного працівника, тис. грн.; ВД – розмір валового доходу, всього, тис. грн.; $\sum СРП$ – чисельність середньорічних працівників, чол.
8. Розмір валового доходу на 1 люд. – год.	$ВД_{1\text{ люд.}-\text{год.}} = \frac{ВД}{\sum \text{люд.}-\text{год}}$	$ВД_{1\text{ люд.}-\text{год.}}$ – розмір валового доходу на 1 люд. год.; ВД – розмір валового доходу, всього, тис. грн.; $\sum \text{люд.}-\text{год.}$ – сума люд. год.
9. Розмір валового доходу на 100 грн. виробничих витрат	$ВД_{100\text{ грн. вир. витр.}} = \frac{ВД}{\sum \text{вироб. витрат}} \times 100$	$ВД_{100\text{ грн. вир. витр.}}$ – розмір валового доходу на 100 грн. виробничих витрат; ВД – розмір валового доходу, всього, тис. грн.; $\sum \text{вир. витр.}$ – сума виробничих витрат, тис. грн.
10. Розмір валового доходу на 1000 грн. виробничих фондів	$ВД_{1000\text{ грн. ВФ}} = \frac{ВД}{ВФ} \times 1000$	$ВД_{1000\text{ грн. ВФ}}$ – розмір валового доходу на 1000 грн. виробничих фондів; ВД – розмір валового доходу, всього, тис. грн.; ВФ – вартість виробничих фондів, тис. грн.
11. Розмір чистого доходу на 1 га сільськогосподарських угідь	$ЧД_{1\text{ га сгу}} = \frac{ЧД}{S_{сгу}}$	$ЧД_{1\text{ га сгу}}$ – розмір чистого доходу на 1 га сільськогосподарських угідь; ЧД – розмір чистого доходу, всього; $S_{сгу}$ – площа сільськогосподарських угідь, га.
12. Розмір чистого доходу на 1 середньорічного працівника	$ЧД_{1срп} = \frac{ЧД}{\sum СРП}$	$ЧД_{1срп}$ – розмір чистого доходу на 1 середньорічного працівника, тис. грн.; ЧД – розмір чистого доходу, всього; $\sum СРП$ – чисельність середньорічних працівників, чол.

13. Розмір чистого доходу на 1 люд. – год.	$\begin{aligned} ЧД_{1\text{люд.}-\text{год.}} &= \\ &= \frac{ЧД}{\sum \text{люд.} - \text{год}} \end{aligned}$	$ЧД_{1\text{люд.}-\text{год.}}$ – розмір чистого доходу на 1 люд. год.; $ЧД$ – розмір чистого доходу, всього; $\sum \text{люд.год.}$ – сума люд. год.
14. Розмір чистого доходу на 100 грн. виробничих витрат	$\begin{aligned} ВД_{100\text{грн.вир.витр.}} &= \\ &= \frac{ВД}{\sum \text{вироб.витрат}} \times 100 \end{aligned}$	$ЧД_{100\text{грн.вир.витр.}}$ – розмір чистого доходу на 100 грн. виробничих витрат; $ЧД$ – розмір чистого доходу, всього; $\sum \text{вир.витр.}$ – сума виробничих витрат, тис. грн.
15. Розмір чистого доходу на 1000 грн. виробничих фондів	$\begin{aligned} ВД_{1000\text{грн.ВФ}} &= \\ &= \frac{ВД}{ВФ} \times 1000 \end{aligned}$	$ЧД_{1000\text{грн.ВФ}}$ – розмір чистого доходу на 1000 грн. виробничих фондів; $ЧД$ – розмір чистого доходу, всього; $ВФ$ – вартість виробничих фондів, тис. грн.
16. Розмір прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь	$П_{1\text{га сгу}} = \frac{П}{S_{\text{сгу}}}$	$П_{1\text{га сгу}}$ – розмір прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь; $П$ – розмір прибутку, всього; $S_{\text{сгу}}$ – площа сільськогосподарських угідь, га.
17. Розмір прибутку на 1 середньорічного працівника	$П_{1\text{срп}} = \frac{П}{\sum \text{СРП}}$	$П_{1\text{срп}}$ – розмір прибутку на 1 середньорічного працівника, тис. грн; $П$ – розмір прибутку, всього; $\sum \text{СРП}$ – чисельність середньорічних працівників, чол.
18. Розмір прибутку на 1 люд. – год.	$\begin{aligned} П_{1\text{люд.}-\text{год.}} &= \\ &= \frac{П}{\sum \text{люд.} - \text{год}} \end{aligned}$	$П_{1\text{люд.}-\text{год.}}$ – розмір прибутку на 1 люд. год.; $П$ – розмір прибутку, всього; $\sum \text{люд.год.}$ – сума люд. год.
19. Розмір прибутку на 100 грн. виробничих витрат	$\begin{aligned} П_{100\text{грн.вир.витр.}} &= \\ &= \frac{П}{\sum \text{вироб.витрат}} \times 100 \end{aligned}$	$П_{100\text{грн.вир.витр.}}$ – розмір прибутку на 100 грн. виробничих витрат; $П$ – розмір прибутку, всього; $\sum \text{вир.витр.}$ – сума виробничих витрат, тис. грн.
20. Розмір прибутку на 1000 грн. виробничих фондів	$\begin{aligned} П_{1000\text{грн.ВФ}} &= \\ &= \frac{П}{ВФ} \times 1000 \end{aligned}$	$П_{1000\text{грн.ВФ}}$ – розмір прибутку на 1000 грн. виробничих фондів;

		П – розмір прибутку, всього; <i>ВФ</i> – вартість виробничих фондів, тис. грн.
21. Рівень рентабельності	$P = \frac{П \times 100}{Вв}$	П – валовий прибуток від реалізації; Вв – виробничі витрати на реалізовану продукцію
22. Норми прибутку	$H_n = \frac{П \times 100}{\Phi_{oc} + \Phi_{об}}$	П – валовий прибуток від реалізації; <i>Φ_{ос} + Φ_{об}</i> – середньорічна вартість відповідно основних виробничих фондів і оборотних фондів.

РОЗДІЛ 2 Діагностика ефективності діяльності ТОВ «Покошицьке»

2.1 Економічно-організаційна характеристика підприємства ТОВ «Покошицьке»

ТОВ «Покошицьке» - це товариство з обмеженою відповідальністю. Працює з 1945 року. Сьогодні - це високотехнологічне і соціально відповідальне підприємство, з сучасними методами управління. ТОВ «Покошицьке» динамічно розвивається. Місце розташування підприємства – 16211 с. Покошичі, Коропський р-н, Чернігівська обл..

Асортимент продукції включає: продукцію рослинництва (зернові та зернобобові з них пшениця озима, жито, овес, силос), продукція тваринництва (вирощування великої рогатої худоби, свиней, молоко).

ТОВ «Покошицьке», як високотехнологічна компанія, велику увагу приділяє конкурентоспроможності компенсаційного пакету. Вони не обмежуються виплатою співробітникам базових окладів і премій за результатами праці, а пропонують широкий спектр соціальних послуг:

- постійне зростання реального доходу співробітника (основного заробітку і додаткових виплат);
- добровільне медичне страхування (50% вартості внеску оплачує компанія);
- різні види соціальної допомоги;
- надання працюючим путівок на оздоровлення;
- проведення різноманітних культурних і спортивних заходів.

Статутний фонд підприємства становить 1810 тис. грн..

На підприємстві виготовляють продукцію тваринництва та рослинництва. Потужність підприємства використовується не більше ніж на 30%, а необхідність їх підтримки у робочому стані призводить до збільшення

собівартості продукції, і відповідно до зниження рентабельності й прибутковості підприємства.

Заборгованості таких видів як: з виплати заробітної плати, платежів у бюджет і бюджетні фонди немає. Протягом року підприємство не користувалося кредитами банків через великі відсоткові ставки, а також використання системи передоплати при реалізації готової продукції.

До технічного забезпечення нашого підприємства відносяться:

17шт. колісних та гусеничних тракторів;

3шт. сівалок ;

2шт. картоплесаджалки;

8 шт. культиваторів для міжрядного обробітку.

2шт Обприскувачі "НАКОГ та ОП-2000

2 шт розкидачі AMAZONNE та ЯВУ-900.

3шт самохідні машини Е-303 та Е-271.

2шт. преси-підбирачі KRONE

4 шт., ДОН-1500Б, 2шт.KLASS Dominator

10 шт. автомобілів у господарстві марки ГАЗ

3 шт марки КАМАЗ

2 шт марки ЗІЛ

Кількість працюючих у нашому господарстві становить 81 чоловік, на сезонні роботи в додатково набирають 17 чоловік.

Далі проводимо дослідження економічної ефективності продукції підприємства ТОВ «Покошицьке».

2.2. Дослідження економічної ефективності виробництва продукції СГ

ТОВ «Покошицьке»

В ринкових умовах відносини тісно пов'язаний з проблемою підвищення ефективності виробництва і конкурентоздатності продукції АПК

як у сільськогосподарських, так і переробних підприємствах.

Останнім часом ефективність виробництва залежить не стільки від безпосереднього товаровиробника, скільки від макроекономічної ситуації в державі та її відношення.

Земельні ресурси виступають підґрунтям сільськогосподарського виробництва. Характер та рівень використання землі визначають ефективність діяльності нашого підприємства.

Для нашого господарства – основним засобом виробництва є земля. В залежності від структури і розподілу земель залежить і урожайність, а отже і залежить і економічний стан підприємства.

Тому досліджуємо склад і структуру наших земельних угідь ТОВ «Покошицьке» дізнаємось в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Оцінка земельних угідь ТОВ «Покошицьке»

Площа	2016 рік		2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік		2020р. до 2016 р. у %
	Площа га	%	Площа, га	%	Площа, га	%	Площа, га	%	Площа, га	%	
Загальна земельна площа	1245.90	100	1296	100	1296	100	1716.9	100	1296	100	104.02
Всього сільськог осподарсь ких угідь	1249.90	100	1296	100	1296	100	1295.7	75.48	1124	86.72	90.22
З них: - рілля	1129.6	90.67	1123	86.65	1123	86.65	1123.5	65.44	1124	86.72	99,5
- пасовища	36.60	2.94	86	6.64	86	6.64	85.2	4.96	-	-	-
- сінокоси	4.80	0.38	12	0.93	12	0.93	12.1	0.70	-	-	-
багаторіч ні насаджен ня	74.90	6.01	75	5.78	75	5.78	74.9	4.36	-	-	-

Дані таблиці 2.1. дозволяють зробити певні висновки. По-перше, структура земельних угідь господарства за п'ять років змінилася певним чином. Загальна земельна площа у господарстві в 2020 році становить 1296 гектара, що на 50,1 гектара більше ніж у 2016 році, тобто на 4,02%, а сільськогосподарські угіддя зменшилися на 121,9га, проте це зменшення відбулося за рахунок зменшення ріллі на 3,95%.

Площа ріллі у 2020 році зменшилась порівняно з 2016 роком на 0,5% і у 20012 році склала 1124 га.

Сіножаті, пасовища та багаторічні насадження у 2020 році взагалі відсутні, тому що всі землі господарства були розорені.

Найменшу питому вагу у структурі земельних угідь займає площа сіножатних 12га.

Площа пасовищ у 2019 році склала 85,2 га, що на 48,6 га менше порівняно з 2016 роком, тобто вона збільшилась майже у 2,5 рази.

Площа багаторічних плодових насаджень на протязі чотирьох років була сталою і становила 75 га. До господарства не прикріплені такі площі, як ліс, ставки та водойми. Розміри посівних площ ТОВ «Покошицьке» визначають не по окремим культурам, а за кожною культурою окремо (саме за господарським призначенням).

Для оцінки економічної ефективності господарства треба мати інформацію про розміри господарства (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 - Розміри господарства ТОВ «Покошицьке»

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2020 р. в % до 2016 р.
1	2	3	4	5	6	7
Валова продукція, тис. грн..	1557	1731	1716,3	2355,7	2411,5	154,88
Виручка від реалізації, тис. грн..	991	1622	1319,1	1830,6	1937,6	195,51
Площа с.г.	1249,90	1296	1296	1295,7	1124	89,92

угідь, га						
в т. ч. рілля, га	1129,6	1123	1123	1123,5	1124	99,50
Кількість працюючих, чол..	140	110	91	75	77	55,0
Вартість основних фондів, тис. грн..	13088,0	12597,4	12016,0	11675,7	11292,9	86,28
Валове виробництво, ц:						
Зерно	37324	27396	28572	23126	13445	36,02
М'ясо	998	856	239	287	160	16,03
Молоко	11961	8235	2197	2553	2239	18,71

Аналізуючи таблицю 2.2 можна робити певні висновки. По-перше, Валова продукція господарства з роками постійно зростає. В 2020 році відносно 2016 року валова продукція збільшилась на 854,5 тис. грн., тобто на 54,88%. Виручка від реалізації має тенденцію до збільшення. В 2020 році виручка збільшилась на 946,6 тис. грн., що на 95,51% вище ніж в 2016 році.

Зросла кількість працівників. У 2016 році їх чисельність становила 140 чоловік, то вже в 2020 році чисельність працюючих зменшилась на 45% і становила всього 77 працюючих. Вартість ОФ знизилась до 1795,1 тис. грн., тобто на 13,72%.

Крім того, валове виробництво продукції дещо зменшилось. По-перше, валове виробництво зерна в 2016 році дорівнювало 37324 ц, а вже в 2020 році зерна було вироблено на 63,98% менше і його виробництво становить 11292,9. Та ж ситуація спостерігається із м'ясо та молоком.

На такого роду підприємствах важливим є ефективність використання основних фондів. Саме ці ресурси обумовлюють підвищення продуктивності праці, зростанню обсягу виробництва сільськогосподарської продукції та зменшенню її собівартості. До ключових показників ефективності використання основних фондів у літературних джерелах зазвичай відносять фондівіддачу й фондомісткість.

Проводимо оцінку показників забезпеченості основними фондами й ефективність їх використання у ТОВ “Покошицьке” розглянемо в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 - Показники забезпеченості основними фондами ,
ефективність їх використання

Показники	2016 р.	2017р	2018р.	2019р	2020р	2020р. у % до 2016р.
1	2	3	4	5	6	7
Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн..	13088,0	12597,4	12016,0	11675,7	11292,9	86,28
Вартість валової продукції, тис. грн.	1557	1731	1716,3	2355,7	2411,5	154,88
Середньорічна чисельність робітників, чол.	140	110	91	75	77	55,0
Площа с/г угідь, га	1249,90	1296	1296	1295,7	1124	89,92
Фондоозброєність праці, т. грн./чол.	93,48	114,52	131,96	155,67	146,66	156,88
Фондозабезпеченність, тис. грн../га	1047,12	972,02	926,62	901,11	1004,70	95,94
Фондовіддача, грн.	0,12	0,14	0,15	0,20	0,21	175,0
Фондомісткість, грн.	8,40	7,48	7,00	4,95	4,68	55,71
Норма прибутку, %	6,23	8,45	10,98	15,68	17,16	257,44
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	3361,7	3040,3	4554,1	4248,2	4248,1	126,36
Виручка від реалізації, тис. грн.	991	1622	1319,1	1830,6	1937,6	195,51
Коефіцієнт оборотності оборотних фондів	0,85	0,82	0,52	0,4	0,5	58,82
Тривалість одного обороту, дні	445	364	701,92	912,5	732,0	164,49

Оцінивши дані, зробимо висновки. Так, по-перше, середньорічна вартість наших фондів за останні п'ять років значно змінилася. У зрівнянні з

2016 роком в 2020 році їх вартість зменшилась на 1795,1 тис. грн., тобто на 86,28 %.

Фондоозброєність праці збільшилась на 53,18 тис. грн. / чол. Фондозабезпеченість, навпаки, зменшилась. В 2020 році її показник становив 1007,70 тис. грн. /га, що на 4,06% менше ніж в 2016 році.

Зріс Показник фондovіддачі на 75%. А показник фондомісткості, навпаки, зменшився. Якщо в 2016 році показник фондомісткості дорівнював 8,40, то в 2020 році він становив 4,68, що на 44,29% менше за 2016 рік.

Спостерігається певне зростання середньорічна вартість ОЗ. Різниця дорівнює 886,4 тис. грн., тобто на 26,36% вище ніж в 2016 році.

Коефіцієнт оборотності ОЗ зменшився на 41,18%. Тривалість обороту збільшилась на 287 днів, тобто на 64,49%.

Ефективність такого виробництва обумовлена рівнем забезпеченості його трудовими ресурсами, рівномірним та раціональним їх використанням.

Оцінивши дані, зробимо певні висновки. Так, по-перше, трудові ресурси нашого товариства з роками постійно зменшуються. В 2020 р. кількість працюючих зменшилась стосовно 2016 року на 63 чоловіка, тобто на 45,0%, в тому числі в рослинництві – на 36 чол. (46,2%), в тваринництві – на 27 чол. (43,5%). Витрати праці на валову продукцію збільшились на 437 тис. люд.-год., тобто на 74,1%. Коефіцієнт використання річного фонду робочого часу збільшився на 68,18%. Також спостерігається зростання кількості відпрацьованих люд.-днів на одного середньорічного працівника на 67% з 2020 року по 2016 р. По-друге, майже не змінилась трудомісткості 1 грн. валової продукції. А той же показник по зерну знизився 51%; по 1ц. молока зростання на 62,1%.

Оцінемо стан забезпечення-використання ТР ТОВ “Покошицьке” дізнаємось з таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 - Забезпеченість і використання ТР

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2020 в % до 2016р.
Середньорічна чисельність працівників, чол.	140	110	91	75	77	55,0
в тому числі:						
в рослинництві	78	52	49	40	42	53,8
в тваринництві	62	58	42	35	35	56,5
Вироблено валової продукції на одного середньорічного працівника, грн.	11121,4	15736,3	18860,4	31409,3	31318,1	281,60
Витрати праці, тис. люд.-год.	590	1100	1000	872	1027	174,1
Коефіцієнт використання річного фонду робочого часу	0,66	0,7	0,79	1,06	1,11	168,18
Відпрацьовано люд.днів на одного середньорічного працівника	193	203	226	311	322	166,83
Навантаження на одного робітника рослинництва, сільськогосподарських угідь, га	38,03	38,26	34,65	44,76	66,6	175,12
Навантаження на одного робітника тваринництва, ум. голів скота	5,7	6,9	6,8	9,6	8,6	150,87
Трудомісткість 1грн. валової продукції, люд.-год	0,24	0,23	0,31	0,18	0,21	87,5
Трудомісткість 1ц. зерна, люд.-год	0,85	0,6	0,57	2,29	0,42	49,4
Трудомісткість 1ц. молока, люд.-год.	2,1	12,79	9,69	22,1	15,04	716,1

Економічну ефективність виробництва зазвичай у літературних джерелах визначається як відношення одержаних результатів до загальних витрат. При оцінці економічної ефективності сільськогосподарського виробництва треба правильно визначити певну систему показників, що об'єктивно відбивають саме її рівень.

Стан економічної ефективності сільськогосподарського виробництва ТОВ "Покошицьке" розглянемо в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва в ТОВ “Покошицьке”

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2020 в % до 2016р.
1	2	3	4	5	6	7
Вартість валової продукції, всього, тис. грн. в тому числі:	1557	1731	1716,3	2355,7	2411,5	154,88
- на 1га сільськогосподарських угідь, грн.	1245,6	1335,6	1324,3	1818,0	2145,4	172,23
- на одного середньорічного працівника, грн.	11121,4	15736,3	18860,4	31409,3	31318,1	281,60
- на 100грн виробничих витрат, грн.	61,96	50,14	36,93	51,25	108,4	174,9
- на 100 грн основних виробничих фондів, грн.	11,89	13,74	14,29	20,17	21,35	179,56
Прибуток , всього, грн. в тому числі:	35,2	306,2	241,5	210,7	299,6	851,1
- на 1га сільськогосподарських угідь, грн.	28,16	236,26	186,34	162,61	266,54	946,51
- на одного середньорічного працівника, грн.	251,42	2783,6	2653,8	2809,3	3899,9	1551,1
Рівень рентабельності, %	25,83	39,67	12,06	6,23	4,92	-

Оцінивши дані, зробимо певні висновки. Так, по-перше, ВВП в 2020 році у зрівнянні з 2016 роком зросла до 795,2 тис. грн., тобто на 40,2%.

В розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь вартість валової продукції збільшилась на 258,24 грн. (64,4%); на одного середньорічного працівника збільшилась на 13449,75 грн. (236,4%); на 100 грн. виробничих витрат збільшилась на 46,44 грн., тобто на 74,9%; на 100 грн. основних виробничих фондів вартість валової продукції збільшилась на 32,48 грн., тобто на 206,6%.

Прибуток господарства з роками знижувався, та в 2020 році ТОВ “Покошицьке” отримало прибуток у розмірі 110,15 тис. грн.. що на 81,9% нижче, ніж в 2016р. Рівень рентабельності в 2005 році був низький і становив 4,92%.

Економічна ефективність виробництва визначається системою показників: урожайність – це один з найважливіших показників економічної ефективності, тому що саме урожайність значною мірою визначає рівень ефективності галузі. Підвищення урожайності – це головний фактор

нарощування виробництва продукції.

Визначення економічної ефективності виробництва зерна в ТОВ «Покошицьке» наведені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 - Визначення ЕЕВ зернових в ТОВ «Покошицьке»

Показники	Роки					2020р. до 2016р у %
	2016	2017	2018	2019	2020	
<u>Вихідні дані</u>						
1. Площа ріллі, га	1129,60	1123	1123	1123,5	1123,5	99,5
2. Всього посівів, га	1145,90	1296	1296	1295,7	1295,7	113,1
3. У т.ч. зернових і зернобобових з кукурудзою	252	645	816	831	704	279,4
4. Виробничі витрати в рослинництві, тис. грн.	422	1105	1456,4	1371,8	1480,3	350,8
5. У т.ч. на зернові і зернобобові з кукурудзою, тис. грн.	205	761	792,3	998,2	981,2	478,6
6. Валовий збір зернових і зернобобових з кукурудзою, ц	5000	25200	24426	23126	13445	268,9
7. Продано зернових і зернобобових, ц	3457	16195	1585	18592	9335	270
8. Повна собівартість проданого зерна, тис. грн.	144	257	202,9	604,8	653,3	453,7
9. Виручено від реалізації продукції рослинництва, тис. грн.	164	693	626	1176,6	1097,1	668,9
10. Прибуток від реалізації продукції	-2	102	59,8	6,5	117,9	-58,95
11. У т.ч. від реалізації зерна, тис. грн.	20	52	97,3	33,9	43,9	219,5
12. Прямі витрати праці в	111	47	49	40	30	27,03
13. У т.ч. в зерновому господарстві, тис.	29	17	26	31	27	93,1
Показники економічної ефективності виробництва зерна:						
1. Питома вага зернових культур, %						
а) у структурі посівних площ	20,2	49,8	63,1	64,14	54,3	268,8
б) у сумі виробничих витрат рослинництва	40,8	68,9	63,1	72,76	66,3	162,5
в) у прямих витратах праці рослинництва	26,1	36,2	53,1	77,5	90,0	344,8

<u>На 1 га зернових і бобових:</u>						
2. Прямі витрати праці, люд./год.	115,1	26,4	36,2	37,3	38,4	33,4
3. Виробничі витрати, грн.	817,5	1179,8	968,6	1201,2	1393,8	170,5
4. Урожайність, ц	19,8	39,1	29,9	27,83	19,1	96,5
5. Прибуток, грн.	79,4	80,6	118,9	40,8	62,4	78,6
<u>На 1 ц зернових і зернобобових:</u>						
6. Прямі витрати праці, люд./год.	5,8	0,7	1,1	1,3	2,0	34,5
7. Виробнича собівартість, грн.	41,2	30,2	32,4	43,16	72,9	176,9
8. Прибуток, грн.	4	2,1	3,9	1,4	3,3	82,5
9. Фактична ціна реалізації, грн	45,2	38,1	29,3	50,88	81,5	180,3
10. Повна собівартість, грн.	28,8	10,2	8,3	26,15	48,6	168,8
11. Валовий збір зерна на 1 га ріллі, ц	4,4	22,4	21,8	20,58	11,9	270,5
12. Реалізовано зерна на 1 га ріллі, ц	17,7	46,3	86,6	30,17	39,1	228,7
13. Рівень товарності зерна, %	69,1	64,3	6,5	80,39	69,4	100,4
14. Рівень рентабельності продукції рослинництва, %	-0,9	11,9	9,1	0,6	12,4	-13,78
15. У т.ч. рівень рентабельності зерна, %	13,9	20,2	47,9	5,6	6,7	48,2

Оцінивши дані, зробимо висновки. Так, по-перше, площа ріллі зменшилася на 0,5% і в 2020 році становила 1123,5 га. Загальна площа посівів також збільшилась з 1145,9 га у 2016 році до 1295,7 га у 2020 році. Площа посівів зернових і зернобобових разом з кукурудзою збільшилася на 179,4% і в 2020 році становила 704 га.

Виробничі витрати в рослинництві збільшилися з 422 тис. грн. до 1480,3 тис. грн. у відповідні роки. Збільшилися також виробничі витрати на зернові і зернобобові на 378,6% і у 2020 році, які склали 981,2 тис. грн. порівняно з 2016 роком, де цей показник склав 205 тис. грн.

Валовий збір зернових і зернобобових з кукурудзою збільшився з 5000 ц в 2016 році до 13445 ц у 2020 році (на 168,9%).

Повна собівартість проданого зерна збільшилася на 509,3 тис. грн. відповідно в 2016 році складала 653,3 тис. грн.

Виручка від реалізації збільшилася у 2020 році порівняно з 2016 роком на 933,1 тис. грн., тобто на 558,9%. Прямі витрати праці в рослинництві

зменшилися з 111 тис. люд./год. до 30 тис. люд./год., а в зерновому господарстві також зменшились з 29 тис. люд./год. до 27 тис. люд./год. з 2016 по 2020 роки. Зменшились прямі витрати праці на 1 га зернових і зернобобових на 66,6% і становили 76,7 люд./год. Виробничі витрати на 1 га зернових і зернобобових збільшилися на 70,5% і в 2020 році становили 1393,8 грн. Урожайність на 1 га зернових і зернобобових зменшилася на 3,5% і в 2020 році складала 19,1 ц/га порівняно з 2016 роком, де цей показник складав 19,8 ц/га. Прибуток на 1 га зменшився на 21,4%. у 2020 році порівняно з 2016 роком.

На 1 ц зернових і зернобобових: прямі витрати праці зменшилися на 65,5% і в 2020 році становили 2,0 люд./год. Прибуток зменшився на 17,5% і становив в 2020 році 3,3 грн. На 1 ц зернових і зернобобових: ціна реалізації збільшилася на 80,3% і в 2020 році становила 81,5 грн., порівняно з 2016 роком, повна собівартість також збільшилася з 28,8 грн. до 48,6 грн., у 2016-2020 роках, тобто на 68,8%.

Валовий збір зерна на 1 га ріллі збільшився з 4,4 ц до 11,9 ц (на 170,5%) у відповідних роках.

Збільшився рівень товарності зерна з 69,1% до 69,4% з 2016 по 2020 роки.

Проведемо оцінку ефективності виробництва продукції тваринництва наведена в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 - Економічна ефективність виробництва продукції тваринництва в ТОВ «Покошицьке»

Показники	2018	2019	2020	2020р. у % до 2018р.
1	2	3	4	5
Вихідні дані				
1. Середньорічне поголів'я тварин ВРХ на вирощуванні та відгодівлі, гол.	262	232	232	88,55
2. Виробничі витрати на відгодівлю ВРХ, тис.грн.	180,55	205,9	126,3	69,95

3. Вартість кормів, витрачених на вирощування і відгодівлю ВРХ, тис.грн.	127,3	140,1	108,5	117,33
4. Прямі витрати праці на відгодівлю ВРХ, тис.люд.-год.	13,0	16,0	15,0	115,38
5. Загальна сума оплати праці на відгодівлю ВРХ, тис.грн.	40,4	50,1	33,3	82,43
6. Одержано прибутку від реалізації ВРХ, тис.грн.	-33,2	-204,2	- 181,7	18,27
7. Одержано приросту ВРХ, ц	234	287	160	68,38
8. Продано ВРХ в живій масі, ц	165	302	281	170,3
9. Повна собівартість проданої продукції ВРХ, тис.грн.	92,8	318,0	337,9	364,12
10. Виручено від реалізації ВРХ, тис.грн.	59,6	113,8	156,2	262,08
Показники ефективності виробництва яловичини				
1. Щільність поголів'я ВРХ на вирощуванні і відгодівлі на 100 га с.-г. угідь, гол.	20,2	17,9	20,6	101,98
2. Середньодобовий приріст, г	302	445	266	88,08
3. Вироблено яловичини на 100 га с.-г. угідь, ц	18,06	22,15	14,23	78,79
4. Вартість кормів, витрачених на 1 ц приросту, тис.грн.	0,54	0,49	0,68	125,93
5. Прямі витрати праці на 1 ц продукції (трудомісткість), люд.-год.	55,56	55,75	93,75	168,74
6. Вироблено яловичини на 1 люд.-год., (продуктивність праці), кг	0,018	0,018	0,012	66,67
7. Собівартість приросту, тис.грн.	172,0	283,6	167,3	97,27
8. Собівартість 1 ц приросту, грн	735,04	988,15	1045,63	142,18
9. Фактична ціна реалізації 1 ц приросту ВРХ, грн.	361,21	376,82	555,87	153,89
10. Прибуток на 1 ц яловичини, грн.	- 371,83	- 611,33	- 489,76	75,92

Оцінивши дані, зробимо певні висновки стосовно ефективності виробництва яловичини в ТОВ «Покошицьке». Щільність поголів'я ВРХ на вирощуванні і відгодівлі на 100 га с.-г. угідь у 2020 році збільшилася на 1,98% у порівнянні з 2018 роком. Середньодобовий приріст зменшився на 34 г і у 2020 році складає 88,08% від 2018 року. Вироблено яловичини на 100 га с.-г. угідь у 2020 році на 21,21% менше від показника 2018 року і становить 14,23 ц. Вартість кормів, витрачених на 1 ц приросту у 2020 році становить 680 грн., що на 25,93% більше за 2018 рік (540 грн.). Прямі витрати праці на 1 ц продукції (трудомісткість) на 68,74% зросли у 2020 році і становлять 93,75 людино-годин. Вироблено яловичини на 1 люд.-год., (продуктивність праці) у 2020 році становить 66,67% від показника 2018 року, а саме – 0,012

кг.

Собівартість 1 ц приросту становить 1045,63 гривень, що на 42,18% більше показника 2018 року. Фактична ціна реалізації 1 ц приросту ВРХ також змінилася – зросла на 53,89% і становить 555,87 гривень. Підприємство від реалізації 1 ц яловичини отримує збиток у розмірі 489,76 гривень, що пояснюється високою собівартістю та заниженою ціною реалізації.

Рівень товарності по окремих видах продукції залежить, насамперед, від обсягу її виробництва. Чим більший він, тим більше підприємство може продати продукції за умови одноковості інших умов. Рівень товарності може змінюватися, якщо підприємство буде збільшувати або зменшувати свої потреби вданій продукції на внутрішньогосподарські цілі. Розрахунок рівня товарності показано у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 - Розрахунок рівня товарності сільськогосподарської продукції в господарстві

Продукція	2019 рік			2020 рік			2020р. до 2019р. у %
	Валове виробницт во, ц	Продан, ц	Товарніст ь, %	Валове виробницт во, ц	Продано, ц	Товарніст ь, %	
Зерно	23126	18592	80,39	13445	9335	69,43	86,37
Молоко	2553	2159	84,57	2239	1817	81,15	95,96
Жива вага: -ВРХ	287	302	105,23	160	281	175,62	166,89
- свиней	289	164	56,75	348	396	113,79	2005,51

Оцінивши дані, зробимо висновки. Так, по-перше валове виробництво зерна знизилося на 9681 ц (13,63%) у 2020 році порівняно з 2019 роком. Реалізація зерна також зменшилася з 18592 ц в 2019 році до 9335 ц у 2020 році, тобто на 49,79%, а рівень товарності зменшився у 2020 році на 13,63% і

становить 69,43%. Валове виробництво овочів у 2020 році становить 148 ц. В 2020 році овочі реалізовувалися і становить 106 ц, а рівень товарності склав 71,62%.

Реалізація молока в 2020 році була 1817 ц, а в 2019 році 2159 ц, при валовому виробництві в 2019 році – 2553 ц, а в 2020 році 2239 ц, і рівень товарності в 2020 році був менший на 4,04%.

Валове виробництво живої ваги ВРХ в 2019 році 287 ц, а в 2020 році 160 ц. Реалізація в 2020 році була меншою за 2019 рік на 21 ц, але рівень товарності у 2020 році збільшився на 66,89% і становив 175,62% порівняно з 2019 роком.

Розрахунок рівня товарності наведені в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 - Розрахунок рівня товарності господарства

Роки	Вартість валової продукції за собівартістю, грн.	Виручка від реалізації товарної продукції, тис. грн.	Рівень товарності, %
2016	1557	991	63,65
2017	1731	1622	93,7
2018	1716,3	1319,1	76,86
2019	2355,7	1830,6	77,71
2020	2411,5	1937,6	80,35
2020р. - + до 2016р. за рівнем товарності	854,5	946,6	16,7

Оцінивши дані, зробимо висновки. Так, по-перше в 2017 році вартість валової продукції становила 1557 тис. грн. А виручка від реалізації 991 тис. грн., та відповідний рівень товарності 63,65%.

В 2018 році виручка від реалізації збільшилась на 631 тис. грн. (на 63,67%) і становила 1622 тис. грн. Вартість валової продукції також збільшилась на 174 тис. грн. порівняно з 2017 роком, а рівень товарності збільшився на 6,3% і складав 93,7%.

Спостерігається зростання валової продукції у 2019 році із 2018 роком на 14,7 тис. грн. Рівень товарності в 2019 році зменшився на 16,84% із 2018, виручка від реалізації також зменшилась на 302,9 тис. грн. і склала 1319,1 тис. грн.

У 2020 році рівень товарності складав 77,71%, тобто порівняно з 2019 роком він збільшився на 0,85%. Вартість валової продукції в даному році збільшилася на 639,4 тис. грн., збільшилася також виручка від реалізації на 511,5 тис. грн. і становила в 2019 році 1830,6 тис. грн.

Рівень товарності в 2020 році збільшився порівняно з 2019 роком на 2,64% і складав 80,35%, а вартість валової продукції збільшилася на 55,80 тис. грн. і становила 2411,5 тис. грн. В 2020 році також збільшилася виручка від реалізації на 107 тис. грн.

Отже за досліджуваний період вартість валової продукції й виручка від реалізації та рівень товарності збільшились на 854,5 тис. грн., на 946,6 тис. грн. та на 16,7%.

В наступній таблиці розрахуємо структуру товарної продукції за 2016 – 2020 роки та кількість вирученої продукції від реалізації та який відсоток кожний вид продукції займає у структурі товарної продукції до підсумку.

Структура товарної продукції наведена в додатку Д.

Показники даної таблиці свідчать про збільшення зернових з 164 тис. грн. до 697,2 тис. з 2016 до 2020 року. В продукції тваринництва відбувається збільшення продукції з 372 тис. грн. до 723,2 тис. грн. (на 94,4%) за 2016 – 2020 роки. Це відбулося за рахунок збільшення виробництва м'яса свиней на 361,02% з 68 тис. грн. до 313,5 тис. грн. Також відбулося збільшення молока у 2020 році на 173,3 тис. грн., тобто на 222,2% порівняно з 2016 роком. Виручка від реалізації ВРХ у 2020 році зменшилося на 40,8 тис. грн., тобто на 20,71% порівняно з 2016 роком.

Отже, загалом по господарству відбувається поступове підвищення товарної продукції з 538 тис. грн. до 1432,2 тис. грн. (на 166,20%) за 2016-2020 рр.

3 Підвищення ефективності агровиробництва

3.1. Напрями підвищення ефективності агровиробництва

Підвищення ефективності діяльності будь-якого агропідприємства безпосередньо пов'язано з інтенсифікацією виробництва, що на відміну від екстенсивного підходу визначається антивитратною спрямованістю. Підґрунтям для інтенсифікації агровиробництва виступає впровадження новітніх ресурсозберігаючих технологій, цифровізація бізнес-процесів, перехід на органічне агровиробництво та інше. Проведення таких підходів в діяльності безпосередньо позитивно впливає на результати виробництва і як наслідок призводить до підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

Сільське господарство саме для вітчизняної економіки виступає ключовим напрямом нашого розвитку. Саме цей сектор економічної діяльності, з одного боку, визначає потенційні можливості зростання експортного потенціалу нашої країни. зростанню її експортного потенціалу. З іншого боку, він водночас є одним з найризикованіших секторів економіки, оскільки його розвиток обумовлен непередбаченою дією природних факторів. І ця непередбаченість в останні роки тільки загострюється внаслідок нашої антропогенної діяльності.

На рівень розвитку агровиробництва впливають ціла низка факторів, починаючи від слабкої системи інфраструктури, застарілістю техніки й високою залежністю від цін на паливо, та закінчуючи нестабільною економічною ситуацією й пандемічними наслідками.

Фактори підвищення економічної ефективності агровиробництва подано на рис 3.1. [6].

Фактори підвищення економічної ефективності агровиробництва

- формування оптимального рівня забезпеченості технологічного процесу виробничими ресурсами;
- формування оптимальних співвідношень між окремими складовими ресурсного потенціалу підприємства;
- паритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію;
- впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу;
- використання добрив, засобів захисту рослин і тварин;
- рівень технології і організації виробництва;
- інвестиційний клімат;
- державна аграрна політика

Рис 3.1. Фактори підвищення економічної ефективності агровиробництва

3.2. Рекомендації щодо інтенсифікації агровиробництва

Серед сучасних напрямів інтенсифікації сільськогосподарського виробництва виділяють такі: адитивні інноваційні технології; ресурсо- та енергозберігаючі технології; біотехнології; органічне агровиробництво; ефективний менеджмент; екологічна сертифікація агропродукції [7].

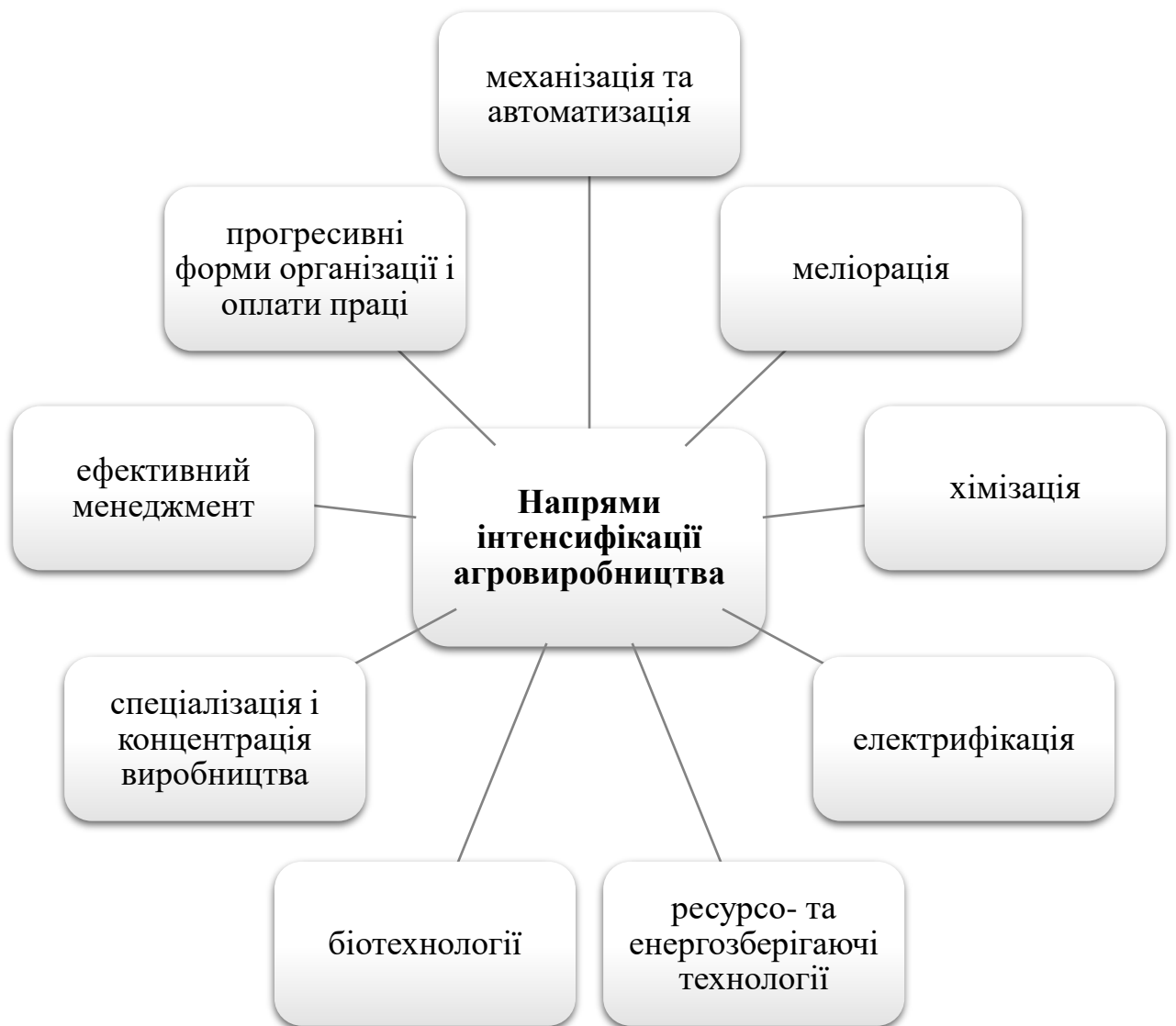

Рис.3.2.Напрями інтенсифікації агровиробництва

Для оцінки рівня інтенсифікації можливо застосовувати як вартісні так і натуральні показники. До вартісних в економічній літературі зазвичай відносять ВВП на 1 га угідь, вартість основних виробничих фондів, операційні витрати.

Крім вартісних показників, можна використовувати невартісний підхід, основні показники такого підходу наведено (рис. 3.3)

Натуральні показники для оцінки рівня інтенсифікації агровиробництва

- енергонасиченість;
- кількість внесених мінеральних і органічних добрив у розрахунку на один гектар ріллі;
- спожито електроенергії (кВт-год) на виробничі цілі в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь;
- обсяг виконаних тракторних робіт у розрахунку на один гектар ріллі;
- ступінь меліорації земель;
- питому вагу площі посіву сортовим насінням у структурі посівів;
- питому вагу породного поголів'я в структурі стада;
- витрати кормів у розрахунку на одну голову тварин;
- рівень комплексної механізації виробничих процесів у тваринництві;
- витрати на племінну роботу

Рис.3.3. Натуральні показники оцінки

В процесі розвитку змінювались підходи до пріоритетності тих чи інших напрямів інтенсифікації. Все починалось із вдосконалення агротехніки, меліорації та зростання застосування добрив. Сьогодні для нас на першій план виходять запровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, органічне агровиробництво та екомаркування агропродукції. А інші напрями втрачають актуальність та пріоритетність.

Ключові стратегічні напрями інтенсифікації агровиробництва подано на рис. 3.4.

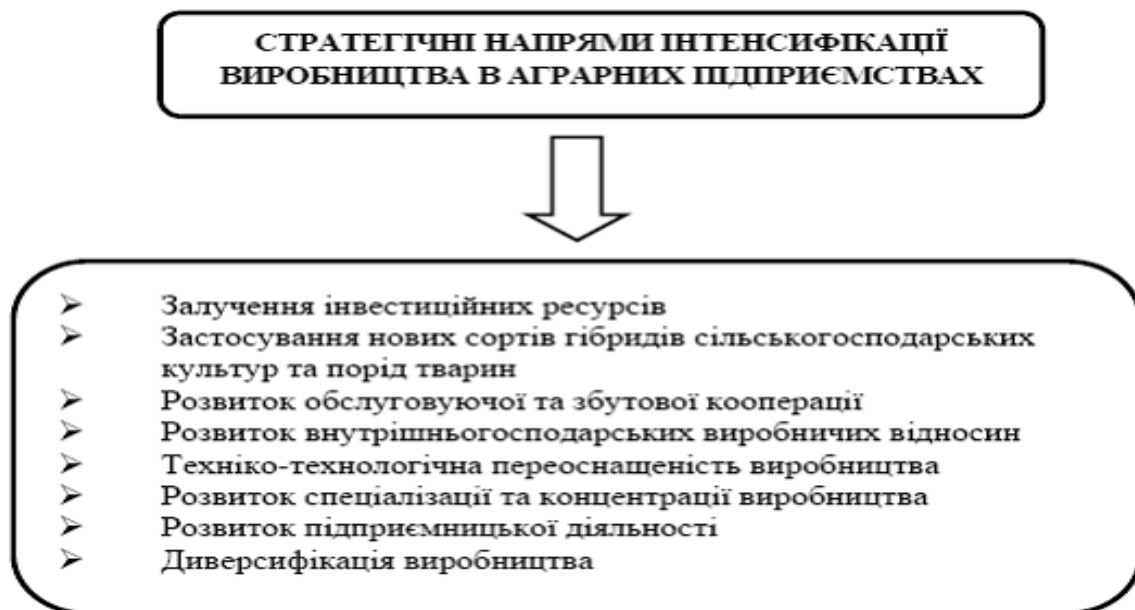

Рис. 3.4 - Стратегічні напрями інтенсифікації агро виробництва

Подана стратегія виступає різновидом стратегії концентрованого зростання. Вона орієнтує зусилля агропідприємств в бік вкладання інвестицій в проекти, що спрямовані на запровадження інноваційних новітніх технологій. Як наслідок це призведе не тільки до зростання результативних показників діяльності, але й обумовить відтворення та збереження довкілля.

Зростаюча конкуренція на агроринку змушує такі підприємства збільшувати своє виробництво й підвищувати якість, наприклад за рахунок екомаркування та екосертифікації.

В сучасних умовах для нашого підприємства можна запропонувати наступне(рис.3.5)

Напрями підвищення економічної ефективності для агропідприємств

- збільшення урожайності сільськогосподарських культур на основі впровадження інтенсивних і ресурсозберігаючих технологій;
- поглиблення спеціалізації та посилення концентрації виробництва на основі міжгосподарської кооперації й агропромислової інтеграції;
- комплексний розвиток виробничої і соціальної інфраструктури сільського господарства та інших галузей АПК;
- тісна інтеграція науки і виробництва;
- підвищення рівня забезпеченості підприємств основними і оборотними фондами.
- застосування прогресивних видів обладнання і значне розширення використання нетрадиційних джерел енергії;
- встановлення взаємовигідних економічних відносин із галузями, що виробляють засоби виробництва для сільського господарства і тими, що переробляють та реалізують сільськогосподарську продукцію;
- пошук і освоєння нових ринків збуту виробленої продукції;
- підвищення кваліфікації працівників виробничої сфери та управлінського апарату, особливо керівників підприємств, які повинні бути не просто висококваліфікованими менеджерами, але й мати підприємницькі здібності;
- раціональне використання виробничих фондів і трудових ресурсів;
- підвищення якості і збереження виробленої продукції;
- широке використання прогресивних форм організації виробництва і оплати праці;
- розвиток сільськогосподарського виробництва на основі різноманітних форм власності і створення для них необхідних умов для самостійної та ініціативної роботи.

Рис. 3.5. Підходи до підвищення економічної ефективності нашого господарства

Висновки

ТОВ «Покошицьке» має виробничий напрямок – зерно-насінницький із молочним скотарством, має вигідне природне і географічне розташування, достатню кількість опадів і помірну температуру.

Загальна земельна площа господарства у 2020 році становила 1296 гектарів, що на 4,02% більше ніж у 2016 році (таблиця 3.1). Однак при збільшенні загальної земельної площі відбулося зменшення площі сільськогосподарських угідь. Отже, в структурі сільськогосподарських угідь площа ріллі в 2020 році зменшилася порівняно з 2016 роком на 5,6 га (на 14,28 %). Як бачимо у структурі загальної земельної площі найбільшу питому вагу складають сільськогосподарські угіддя які поступово зменшуються з 1249,9 га до 1124 га.

Аналіз потенціалу галузей рослинництва дав змогу виявити слідуєчі тенденції: коефіцієнт розорюваності земельних ресурсів становить 0,99, органічні і мінеральні добрива вносяться у не достатній кількості, щоб забезпечити максимально можливі результати урожаїв. Трудовим потенціалом галузь майже повністю забезпечена (таблиця 3.1). У господарстві відбулося незначне скорочення трудових ресурсів у 2020 році середньоспискова чисельність робітників становила 77 чоловік, що на 63 чоловік менше ніж у 2016 році. Скорочення відбулося через зменшення кількості постійних робітників. Але порівняно з 2020 роком частка працівників скоротилася на 45 відсотки.

Площа сільськогосподарських угідь, яка припадає на одного працівника збільшилась з 8,92 до 14,59 (на 63,5 %) в 2016-2020 роках, ріллі також збільшилась від 8,07 до 14,59 (на 80,8%) в 2016-2020 роках. Коефіцієнт використання трудових ресурсів поступово зменшується з 0,90 до 0,57 відповідно в 2016-2020 роках. Коефіцієнт спеціалізації становить 0,28, що свідчить про низький рівень спеціалізації підприємства.

Забезпеченість технікою господарства є незадовільною, що вимагає

поступового оновлення машино-технічного парку господарства. Виробництво основних сільськогосподарських культур постійно коливається в залежності від того, на які культури робить акцент (в залежності від погодних факторів, попиту та потенційних можливостей самого господарства), при цьому урожайність у господарстві намагаються тримати на сталому рівні з поступовим її підвищенням.

Собівартість продукції рослинництва постійно зростає. Рослинницька галузь в господарстві в останні роки є не рентабельною.

Основних технологічних вимог на підприємстві намагаються дотримуватись. По озимій пшениці було дотримано: зміна попередника, агротехнічні строки виконання машинно-технологічних операцій, сорт насіння, та інше.

Рівень забезпеченості підприємства основними засобами і ефективність їх використання характеризується показниками фондоозброєності, що становить в ТОВ «Покошицьке» 146661,04 гривень та фондозабезпеченості – 1004,71 гривень. Економічну ефективність використання основних виробничих фондів характеризують: фондівіддача становить 0,21 гривень, фондомісткість – 4,68 гривень, норма прибутку становить 17,16% . У 2020 році господарством отримано прибуток в розмірі 62,4 тисяч гривень, що на 22,4% менше в порівнянні з 2016 роком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агропромисловий комплекс України: стан та перспективи розвитку (1990-2000) / За ред. П. П. Саблука, М. Я. Дем'янка, М. Ф. Кропивка. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 335 с.
2. Азізов С.П. Організація аграрного виробництва і бізнесу: підручник / С.П. Азізов, П.Т. Саблук, П.К. Канінський; за ред. С.П. Азізова, П.Т. Саблука. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 790 с.
3. Амбросов, В. Механізми ефективного функціонування агроформувань / В. Амбросов, Т. Мареніч // Економіка України. – 2006. – № 6. – С. 60–66.
4. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
5. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.
6. Андрійчук В.Г. Оцінка макро-і мікропараметров економіки в контексті продовольчої безпеки України / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. - 2001. - № 5. - С. 61-65.
7. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 52-63.
8. Баранчик І.І. Проблеми трансформації аграрної економіки України в ринкове середовище. Монографія. К.– "Науковий світ". 2000. – С.87.
9. Березівський П.С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств/ П.С. Березівський, П.Н.Особа// Економіка АПК. – 2009. – № 6(174). – С.18-25.
10. Вітков М.С. Сутність і фактори інтенсифікації аграрного виробництва/М.С. Вітков // Економіка АПК. – 2011. – №1. – С.53-57.
11. Волошин, Г. О. Наукові основи раціонального використання земель

та виведення з інтенсивного обробітку деградованих і малопродуктивних земель / Г. О. Волошин // Землевпорядний вісник. – 2002. – № 3. – С. 34.

12. Гацура Я.Т. Методологічні положення інтенсифікації аграрного виробництва на інноваційній основі / Я. Т. Гацура.// Економіка АПК. – 2005. – №6. – С.61-63.

13. Гнаткович Д. І. Науково-методичні положення оцінки земель України в світових цінах / Д. І. Гнаткович, Р. П. Возняк, Р. Й. Гулько // Львів: ЛДСГІ, 1995.

14. Горбонос Ф. В., Черевко Г. В., Павленчик Н. Ф., Павленчик А.О. Економіка підприємства: Підручник/ За ред. Горбонос Ф. В. - К.: Знання, 2010. - 463 с.

15. Дем'яненко С. І. Економіка і менеджмент селянського (фермерського) господарства // Посібник фермера-орендаря (організаційно-економічні аспекти): Навч. Посібник / С. І. Демяненко. – К.: Урожай, 1993. — С.42–73.

16. Дергач І.В. Інтенсифікація та інтенсивність розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні/ І.В.Дергач// Економіка АПК. – 2007. – №3. – С.43-45.

17. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.

18. Збарський В. К. Економіка сільського господарства: Навч. посібник / Збарський В. К., Мацибора В. І., Чалий А. А. та ін.; За ред.. В. К. Збарського і В. І. Мацибори. – К.: Каравела, 2010. – 280 с.

19. Іващенко В.І., Блюх М.А. Економічний аналіз господарської діяльності. – К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 1999г.

20. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ. – М.: Соцэкгиз, 1960. – С. 142-143.

21. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства / Д. Ковальов, Т. Сухорукова // Економіка України. – 1998. – № 10. – С. 48-52.

22. Крейнина М. Н. Фінансовий стан підприємства. Методи оцінки / М. Н. Крейнина. – М.: ІКЦ «ДІС», 1997. – 224 с.

23. Лактіонова Г.П. Проблема раціонального використання земельних ресурсів // Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління: Матеріали 3-ї Міжнар. наук.-практ. конф. - Харків, 2002. - С.243-245.

24. Петренко Ж.А. Умови та напрямки ефективного використання сільськогосподарських угідь // Вісник Полтавської державної аграрної академії. - №4. – 2006. – С. 198-201.

25. Петти У. Экономические и статистические работы / У. Петти. – М.: Соцэкгиз, 1940. – С. 112-113.

26. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства. Підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. - Київ: КНЕУ, 2001. - 528 с.

27. Попова В.В. Індексне оцінювання ефективності сільськогосподарського виробництва / В.В. Попова // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 76-82.

28. Прядко В.В. Економічна ефективність виробництва: проблеми теорії та методології управління: монографія / В.В. Прядко. – К.: Наук. думка, 2003. – 281 с.

29. Рикардо Д. Начало политической экономии и налогового обложения. Т. 2 / Д. Рикардо // Антология экономической классики. – М.: Эконов, 1993. – С. 128.

30. Саблук П. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляди у майбутнє / П. Саблук. – К. : ІАЕ УААН, 2001. – 486 с.

31. Саблук, П. Т. Глобалізація і продовольство: монографія / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – С. 145.

32. Самуельсон П., Нордгауз В. Мікроекономіка / Пер. с англ. – К.: Основи, 1995. – 574 с.

33. Семенда Д.К. Роль кормової бази у розвитку тваринництва// Економіка АПК, 2002, №2, с.24 – 27.

34. Семенда Д.К., Здоровцов О.І., Котик П.С. Аграрна економіка: Підручник / За ред. Д.К. Семенди та О.І. Здоровцова. - Умань, 2005 - 318 с.

35. Сергеев С.С. Показатели экономической эффективности сельскохозяйственного производства / С.С. Сергеев. – М.: ТСХА, 1975. – С. 186-199.
36. Силкин В.В. Показатели и методы оценки экономической эффективности / В.В. Силкин // Экономика и управление. – 2004. – № 6. – С. 33-36.
37. Словарь современной экономической теории Макмиллана/ Общая ред. Д. У.Парса. - М.: Инфра-М, 1997. – 607 с.
38. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Т. 1. Кн. 1, 2 / А.Смит // Антология экономической классики. – М.: Эконов, 1993. – С. 110.
39. Соловйов І.О., Кирилов Ю.Є. Біржова торгівля на шляху становлення ринку зерна // Економіка АПК. – 2003. – № 2.
40. Сус Ю.Ю. До питання визначення економічної ефективності агропідприємств / Ю.Ю. Сус // Вісник Державного агроекологічного університету. – 2005. – № 2. – С. 327-339.
41. Тарасова В.В. Оцінка ефективності агровиробництва з урахуванням ресурсоемності / В.В. Тарасова // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 70-76.
42. Тналіч О.В. Основні фактори інтенсифікації аграрного виробництва/ О.В. Тналіч// АГРОСВІТ. – 2007. – №23. – С.8-12.
43. Третьяк, А. М. Історія земельних відносин та землеустрою в Україні. – К.:Аграрна наука, 2002. – 130 с.
44. Хачатуров Т.С. Интенсификация и эффективность в условиях развитого социализма / Т.С. Хачатуров. – М.: Наука, 1978. – 352 с.
45. Хорунжий М. Й. Організація агропромислового комплексу : підруч. / М. Й. Хорунжий. — К. : КНЕУ, 2001. — 382 с.
46. Хрестоматия политической экономии / По ред. И. М.Бровера. – М.: Высшая школа, 1961. – 143 с.
47. Худавердієва В.А. Економічний зміст фіксованого сільськогосподарського податку // Фінанси України. – 2005. - №3. – С. 32-36.

48. Худавердієва В.А. Економічний механізм підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств // Вісник ХНАУ. – Харків, 2006. – № 2. - С. 350-359.

49. Худавердієва В.А. Ефективність використання землі в умовах формування земельного ринку // Управління розвитком. – 2004. – № 1. - С. 56-61.

50. Худавердієва В.А. Земельна реформа як основа переходу до ринкових відносин в агропромисловому комплексі // Економіка розвитку. – 2004. – № 1 (29). - С. 28-33.

51. Худавердієва В.А. Оптимізація економічних інтересів учасників відтворювального процесу сільськогосподарських підприємств // Вісник ХНАУ. – Харків, 2006. – № 1. - С. 378-383.

52. Худавердієва В.А. Податкова система як елемент механізму управління фінансовими ресурсами // Вісник ХНТУСГ. – Харків, 2004. – № 31. - С. 311-315.

53. Худавердієва В.А. Податкова система як основний елемент механізму управління фінансовими ресурсами // Вісник ХНАУ. – Харків, 2004. – № 10. - С. 314-323.

54. Худавердієва В.А. Податкові відносини як об'єкт економічного аналізу // Економіка розвитку. – 2004. – № 2 (30). - С. 60-63.

55. Худавердієва В.А. Сучасні тенденції фінансово-економічного розвитку агропромислового виробництва // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2004. – № 3. - С. 123-125.

56. Худавердієва В.А. Шляхи зменшення податкового навантаження як запорука ефективного розвитку АПК // Вісник ХНАУ. – 2003. – № 6. - С. 205-213.

57. Худавердієва В.А. Шляхи удосконалення системи оподаткування сільськогосподарських підприємств // Економіка розвитку. – 2004. – № 3 (31). - С. 88-92.

58. Чекотовський Е. В. Основи статистики сільського господарства:

навч. посібник / Е. В. Чекотовський. – К.: КНЕУ, 2001. – 432 с.

59. Чухно А. А. Основи економічної теорії: підручник / А.А.Чухно, П.С. Єщенко, Г.Н. Климко та ін.; За ред.. А.А. Чухна. – К.: Вища шк., 2001. – 606 с.

60. Шарко В.В. Інструменти механізму інтенсифікації виробництва промислового підприємства/В.В. Шарко// Економічний часопис ХХІ.-2012. - №9/10.- С. 70-72.

61. Шваб А.П. Методологія оцінки ефективності діяльності підприємств АПК в складних умовах довкілля / А.П. Шваб. – Житомир: Волинь, 2001. – 150 с.

62. Швець О.М. Управління процесом інтенсифікації промислового виробництва/ О. М. Швець// Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: Збірник науково-технічних праць. – Львів: НЛТУУ. –2008, вип. 18.1. – С.216-219.

63. Шиян В.И. Некоторые методологические и методические вопросы определения обобщающего показателя эффективности сельскохозяйственного производства / В.И. Шиян // Научная организация производства, труда и управления на сельскохозяйственных предприятиях: труды. Т. 226. – Х.: ХСХИ им. В.В. Докучаева, 1977. – С. 13-20.

64. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. (<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>)

65. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с

66. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій. Сумський державний університет, с. 180. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>

67. Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред. доктора екон. наук,

проф. І. М. Сотник. – Суми : Університетська книга, 2016. – 368
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80197>

68. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. І. М. Сотник, д.е.н., проф. Л. М. Таранюка. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2018. – 572 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>

69. Экономика и бизнес: учебник / под ред. д.э.н., проф. Л. Г. Мельника, д.э.н., доц. А. И. Каринцевой. – Сумы : Университетская книга, 2018. – 608 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80201>

70. Экономика развития: учебное пособие / под ред. д-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/80184/1/%d0%adkonomyka_razvytyia.pdf

71. Kubatko, O. V., Chortok, Y. V., Honcharenko, O. S., Nechyporenko, R. M., & Moskalenko, I. M. (2019). Studying Features of Vehicle Type Selection by Trade and Logistics Enterprise. Mechanism of economic regulation. – 2019. – №3. – С. 73–82. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76448>

72. Melnyk L., Sommer H., Kubatko O., Rabe M., Fedyna S. (2020). The economic and social drivers of renewable energy development in OECD countries. Problems and Perspectives in Management, 18(4), 37-48. doi:10.21511/ppm.18(4).2020.04

73. Melnyk L.G., Kubatko O. The impact of green-innovations on environmental quality and energy resource consumption. International economic relations and sustainable development : monograph / edited by Dr. of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics T. Kurbatova. – RudaŚląska :Drukarnia i Studio GraficzneOmnidium, 2017. – 272 p. ISBN 978-83-61429-11-1

74. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Kubatko, O., Karintseva, O., & Derykolenko, A. (2019). Disruptive technologies for the transition of digital economies towards sustainability. Economic Annals-XXI, 179(9-10), 22-30. doi:
<https://doi.org/10.21003/ea.V179-02>

75. Melnyk, L., Matsenko, O., Dehtyarova, I. & Derykolenko, O. (2019). The formation of the digital society: social and humanitarian aspects. *Digital economy and digital society*. T. Nestorenko & M. Wierzbik-Strońska (Ed.). Katowice: Katowice School of Technology. [in Ukrainian]. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74570>

76. The effects of the management of natural energy resources in the European Union / V. Voronenko, B. Kovalov, D. Horobchenko, P. Hrycenko // *Journal of Environmental Management and Tourism*. – Craiova: ASERS Publishing, 2017. – Vol. 8, Issue Number 7(23), P. 1410-1419. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/1777>